

STEFANO MARIA CINGOLANI*

*HISTORIOGRAFIA CATALANA AL TEMPS DE PERE II I
ALFONS II (1276-1291). EDICIÓ I ESTUDI DE TEXTOS
INÈDITS: 1. CRÒNICA DEL REI PERE*

ABSTRACT

This contribution is the first release of a series of studies dedicated to the edition of unknown historiographical texts and to the analysis of historical traditions in medieval Catalonia. The aim of the paper is twofold: first, to call scholar attention on medieval catalan historiography, most neglected during the last fifty years; and second, to edit the fragments of an unknown chronicle, that I propose to attribute to Galceran de Tous, monk at Santes Creus, trustworthy man of the king Peter II of Aragon and possibly an eyewitness, written about 1285 that, in his preserved section, relates part of the Sicilians Vespers war and the french invasion of Catalonia. The work is most interesting because its relating facts unknown to most historians, especially catalans, and to be a source of Ramon Muntaner's Chronicle.

L'estudi de la historiografia catalana medieval està, malauradament, en un estat lamentable per una quasi absoluta manca de atenció: molts són els textos inèdits, o gairebé inèdits; també els que tenen edició sovint no han estat publicats d'una forma del tot satisfactòria, bé des del punt de vista de l'edició bé dels comentaris; i, a banda d'això, hi ha fins i tot obres de les quals s'ignora la existència. Tampoc, amb poques i comptades excepcions, s'ha dedicat massa atenció a analitzar els mètodes de treball dels historiadors catalans de l'Edat Mitjana i a interpretar el significat historiogràfic i literari de les obres. Això que tenim, al capdavall, són els estudis imprescindibles de Miquel Coll i Alentorn, sortosament reeditats (1991 i 1993), obligatori punt de partida per tota investigació, i que són, tanmateix, en bona mesura superats metodològicament i, sobretot, superables.

* Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes

Un breu repàs de la situació pot ser eloqüent: les *Gesta Comitum Barchinonesium* disposen d'una molt bona edició, que, però, és vella i difícil de trobar (jo dispo de d'un dels 705 exemplars que es van imprimir), i necessiten d'una nova edició que, sobretot, posi al dia el comentari històric i historiogràfic. Però de les tres versions de les *Gesta Comitum*, és la versió catalana la que necessita més urgentment una nova edició i estudi, no fos per altra raó que, possiblement, és el text historiogràfic més antic en llengua catalana, contemporani i potser precedent al mateix *Libre dels fets*; Massó i Torrent en desconeix uns quants manuscrits i, a més, n'existeix una versió ampliada, assenyalada per Coll i Alentorn (1991: 331), que és del màxim interès. Tampoc les quatre grans cròniques, les 'quatre perles' o 'quatre evangelis' (vg. Coll 1991: 139) han gaudit de tota l'atenció crítica que mereixen. Del punt de vista de l'edició, el *Libre dels fets* disposa d'una edició recent que, tanmateix, res aporta a les precedents al ser excessivament, i contra tota evidència, basada en un sol manuscrit; la *Crònica* de Desclot, publicada, ja fa més de mig segle, pel mateix Coll i Alentorn, és una bona edició, aquesta també excessivament fidel al manuscrit de base, el que porta la sigla A, Biblioteca de Catalunya 486, que és el més antic, XIII^{lex}-XIV^{in.}, de luxe, però que no relata un bon text; de la *Crònica* de Muntaner no disposem ni d'una edició 'crítica', i de la de Pere III n'hi ha una de vella i rara¹. Des del punt de vista dels comentaris històrics, fonamentals per apreciar la feina d'un historiador, hi ha les notes de Ferran Soldevila a la seva edició de *Les Quatre Grans Cròniques* i les de Coll i Alentorn a la seva edició de Desclot, eines imprescindibles que necessiten revisions i actualitzacions. Pel que fa a les interpretacions i lectures, finalment, no hi ha gairebé treballs sobre les tres darreres obres². També, a les edicions de les tres versions de la *Crònica de San Juan de la Peña*, llatina, catalana i aragonesa, no hi ha comentaris. A més, pel que fa a les obres de Desclot i de Muntaner falta un acurat estudi de la tradició manuscrita, estudi que, almenys en el cas de Desclot ja ha reservat moltes sorpreses.

Per passar, en fi, a les grans compilacions, algunes d'elles disposen d'estudis que haurien d'haver estimulat anàlisis més profunditzades i edicions, i no ho han fet, com és el cas de l'estudi de Rubió i Balaguer de 1912 del ms. BC 152 (Rubió 1987: 193-255) i del de Coll i Alentorn de 1928 del ms. BC 487, el *Libre de les nobleses dels reis* de Francesc (Coll 1991: 314-346), estudis, sobretot el segon, densíssims i estimulants, que mereixien millor sort.

Encara més desastrós és el panorama pel que fa a les nombroses sèries d'annals: inèdits en la seva major part, pel seu estudi només disposem dels inestimables tre-

1. Almenys es pot consultar l'òptim estudi de Hillgarth 1992-93.

2. Una mica més d'atenció ha rebut el *Libre dels fets*, pel qual vg. Cingolani 2000 amb bibliografia.

balls de Coll i Alentorn (1991: 11-92), verdadera guia en un laberint, que, tanmateix, necessiten revisions, edicions i estudis detallats³.

Aquestes reflexions tan desesperançadores són ocasionades pel fet d'haver emprès un estudi de la *Crònica* de Desclot. El meu objectiu és el d'analitzar en profunditat la construcció d'aquesta història i veure com es col·loca en el panorama contemporani, francès, italià i català. En segon lloc això que em proposo és poder copsar la exacta ideologia de l'obra de Desclot, i estudiar des de prop les dinàmiques de difusió i manipulació de les notícies, resseguint també els camins de la propaganda, extremadament activa en els anys tan convulsos de la segona meitat del segle XIII. Per poder dur a terme aquest propòsit he hagut de llegir no només històries ja publicades, sinó recórrer també directament als manuscrits, sobretot de annals, per tal de comprovar afirmacions de Coll i Alentorn, i, a vegades, aportar unes dades que s'havien escapat a la seva meticulosa atenció. Iniciat aquest camí, he anat mirant també uns manuscrits que contenien, segons Rubió i Coll, interpolacions al text de Desclot. Després d'haver compulsat gairebé tots els manuscrits de la *Crònica* de Desclot, la meua atenció s'ha aturat sobre tres mss. en especial: el ms. L, BC 241, i les compilacions contingudes a O, BC 152 i S, BC 487, compilacions considerades, també, com a testimonis de l'obra de Desclot. Els tres mss. presenten, segons la crítica, el text de Desclot amb unes interpolacions, text que, en el cas de les dues compilacions, és barrejat amb el d'altres obres.

Iniciaré aquí la publicació dels resultats de les meves investigacions sobre la historiografia catalana del segle XIII. Són resultats parcials i provisionals perquè controlar amb tota l'atenció que faci falta la totalitat dels testimonis de l'obra de Desclot, i les nombroses compilacions, és una feina llarga que requereix temps i paciència, sobretot a falta d'edicions i estudis fiables. De moment, l'estudi d'aquests tres manuscrits m'ha portat a fixar l'atenció sobre quatre cròniques, de les quals dos ja havien estades singularitzades per Coll i Alentorn, però eren inèdites i no s'avia plantejat seriosament les relacions que podien tenir amb l'obra de Desclot i de Muntaner. Són les que la crítica anomena *Gesta Comitum Barchinonensium* ampliades, a partir d'ara GCB IV, i el **Libre de l'infant En Pere**⁴. Pel que fa als altres dos textos, un havia estat assenyalat al 1912 per Rubió i Balaguer, tot i que de manera ràpida i sense atreure l'atenció de ningú, tant que a l'edició de Coll és considerat

3. Sobretot s'ha de revisar la terminologia, ja que el terme cronicó sovint dona una impressió falsa de les reals dimensions del text, a vegades no gaire més que una pàgina de notacions annalístiques, i s'ha de redimensionar el to un xic massa optimista en quant al a numero i a la qualitat de textos, vg. com a introducció a una necessària profunda revaloració Bisson 1990.

4. En un article de propera publicació a *Caplletra* (Cingolani en premsa a) editaré els fragments sobreviscuts del **Libre de l'infant En Pere**, i en un en publicació a *Llengua & Literatura* (Cingolani en premsa b) uns capítols de les *Gesta Comitum* directament relacionats amb l'obra de Desclot, en espera de poder editar el text complet.

com un testimoni interpolat del mateix Desclot; és una crònica transmesa pel ms. L que, per tal de facilitar l'anàlisi, anomenaré **Crònica del rei Pere*, i és el text que publicaré a continuació. De l'altra crònica, que de moment indicaré com **Libre del rei Pere*, continguda al ms. O, ni tan sols n'era sospitada l'existència. Aquesta última obra, de la qual estic cuidant l'edició per a Els Nostres Clàssics, ha estat la troballa més sorprenent ja que, de fet, no és cap altra cosa que una primera redacció de la *Crònica* de Desclot, precedent al text que sempre hem llegit en l'edició clàssica de Coll i Alentorn, i diferent d'aquest en molts interessantíssims aspectes (vg. Cingolani en premsa c). És un fet prou excepcional, i no només a la literatura catalana, el de tenir dues redaccions d'una mateixa obra, obra de notable extensió, i l'estudi de les dues redaccions ens permet de penetrar en el viu de molts aspectes determinants de l'escriptura històrica: des de la recerca de les fonts per part de l'historiador, a la difusió de les notícies, fins a la revisió i reescriptura de l'obra en conseqüència de mutats criteris literaris i, sobretot, ideològics.

Això que seguirà no pretén, ni molt menys, de ser exhaustiu i definitiu. Només presento els primers resultats d'una investigació per tal de cridar-hi l'atenció dels estudiosos, tant els historiadors com els filòlegs, i facilitar el meu estudi de la *Crònica* de Desclot. De la **Crònica del rei Pere* publicaré tot el que he pogut recuperar-ne, i podria ser la totalitat del que ens en queda, tot i que ulteriors exploracions podrien permetre de retrobar-ne altres fragments. Un estudi més detallat de la **Crònica del rei Pere*, per tal de col·locar-la en la tradició historiogràfica catalana, el duré a terme en el meu llibre sobre la *Crònica* de Desclot, així que en aquesta ocasió em limitaré a presentar el text, i a publicar-lo amb unes mínimes notes històriques que fan referència, sobretot, a altres relats paral·lels o a assenyalar-ne les novetats.

La importància de la publicació i estudi d'aquest, i dels altres textos dels quals he parlat, resideix en el fet que són un ulterior testimoni d'una activitat historiogràfica, per aquesta època, molt més activa del que es pensava, ja que les cròniques contemporànies que relaten el regnat de Pere II, ja no són dos, Desclot i la versió definitiva de les *Gesta Comitum*, GCB III, sinó tres o quatre, ja que s'hi ha d'afegir la **Crònica del rei Pere* i es poden considerar les dues versions de la mateixa crònica de Desclot. A més, aquests quinze anys, els dels regnats de Pere II i Alfons II, es revelen com una època que, en general, mostra una notable feina d'escriptura històrica, perquè també les GCB IV i el **Libre de l'infant Pere*, s'hi han d'atribuir. De forma que s'ha de reconsiderar globalment el panorama de la historiografia catalana en els cinquanta anys que van de la mort de Jaume I a l'inici de la composició de la crònica de Ramon Muntaner, tasca que espero dur a terme al meu llibre sobre l'obra de Desclot.

Jordi Rubió i Balaguer al 1912 (1987: 197), al publicar unes interpolacions contingudes a tres mss. de la *Crònica* de Desclot, notava com el ms. L, BC 241 a partir d'un cert punt deixava de copiar el text de Desclot per seguir una narració diferent.

Aquesta constatació, expressada amb una certa ambigüïtat, no va atreure gens ni mica l'atenció de la crítica, tant que Coll i Alentorn, al publicar unes frases del cap. XX en parlava, com ja he dit, com d'una interpolació (IV, 150). En realitat, tot i no haver assenyalat exactament els límits d'aquest nou text, ja que sembla referir-s'hi només pels capítols finals, Rubió i Balaguer tenia tota raó: després d'aver copiat el cap. 130 de la crònica de Desclot, el copista de L segueix un text completament diferent. Rubió senyala que també en la porció que precedeix hi han a vegades diferències que, tanmateix, remunten a altres fonts (Rubió 1987: 196-206 i 210-229), i n'hi ha una altra, a les cc. 152v-153r, a la qual ja feia al·lusió Soldevila (1915-16: 155), incrustada dins el text mateix de Desclot, en correspondència del cap. 105 (III, 168-170), que fa referència al viatge de tornada de Bordeus. La transcripció al ser inèdita i curiosa, i assenyalo en negreta el text corresponent a la interpolació:

E com lo rey d'Aragó fo partit del senescal de Bordeu e ac cavalcat aquella nit, tant que trobà aquells ·II· cavallers que havie lexats ab los ·II· cavals, e puxs tramès-los-ne. E cavalcà molt cuytosament, que ans de jorn clar fo davant la ciutat de Banyona. Mas no-y entraren, ans se'n passaren de ffora per altre camí que l'escuder sabia. E a hora de tercia fo luny de Banyona ·III· leguas, e entraren-se'n a **una vila pres da mar, e aquí reffrescaren, mas los cavalls foren ugats, per què hagueren aquí a noliajar una barcha.**

Con lo rey En Pere fo avant de Banyona e-s més en una barqueta, e vench a un castel de una dona de Castella, e aquí lo agoytava En Johan Nunis, que ell no-u sabia mas la dona del castell li-u dix

E lexaren aquí los cavals, e lexaren-hi³ prou massió, e-l rey anà-sse'n per mar tro a un castel qui és en Castella en la riba de la mar qui ha nom Pont. E aquí lo rey fou sagur, mas en la mar ach prou d'affany que cuydaren negar. Mas pus fo aquí reposà, que bé u havie mester, per raó de la mar qui los havia treballats. E puxs logaren bistias e cavalcà ·III· jorns per la marcha de Castella e de Navarre, e vench a una vileta de una dona de Castella que és a l'entrant de Navarre, e no havia d'aquí tro a Tarassona mas ·IIII· leguas. E En Johan Nunis tenia-si après d'aquella vila, a mitge legua, ·CCCC· hòmens a caval a guayt, que-l volie pendre. Mas la dona de la vila, qui sabé que-l rey era aquí, li-u dix, que d'assò lo rey En Pere no sabia res. E lo rey En Pere, qui assò sabé, menjà molt tost, cor ja era sobre taula con la dona hi vench e li-u dix.

5. ms. e lexaren e lexaren hi *amb el primer esborrat.*

El manuscrit és incomplet, així que dels últims capítols només ens en queda el títol, i moltes pàgines són en males condicions. Si és bastant evident que la crònica acabava allà mateix on acaba la de Desclot, amb el final de la guerra i la mort de Felip III i, possiblement la de Pere II, es fa més complicat decidir on començava. El copista, amb bones possibilitats, tenia al davant un text de Desclot que s'acabava al cap. 130, com el contingut als mss. A, E i G⁶, així que, un cop aquest li ve a fallar, segueix amb el text de la **Crònica* just a partir del punt en què s'acaba Desclot. Díficil de dir perquè no ha copiat directament i integra la **Crònica* en lloc de barrejar-la amb Desclot. La raó possible d'aquest comportament, i n'hi poden haver altres, em sembla que hauria de ser vista en el fet que la **Crònica* havia de tractar només del regnat de Pere II i que, a més, també per aquest, no tenia tanta informació com la que ofereix Desclot.

La crònica és extremadament interessant, ja que relata nombrosos episodis que no apareixen a Desclot i que, en uns casos, sí que troben confirmació en altres cròniques, casos que aniré assenyalant en les notes, mentre en d'altres n'és l'únic testimoni. Un dels principals motius d'interès d'aquesta crònica, tanmateix, és el fet de la seva absoluta contemporaneïtat amb la de Desclot: en podem fixar com a data *post quem* el 1285 i, segurament, com *ante quem* el 1325, ja que Muntaner en cita literalment un capítol, el XXIII, que correspon al capítol 127 (I, 202) del seu text. La data *ante quem* es pot, potser, definir més exactament: al cap. XIII el cronista escriu: "En Jacme, qui adonchs era rey de Mallorques e de totes les illas entorn", aquesta afirmació, en principi, te validesa del novembre de 1285 fins al 20 de juny de 1295, quan el regne va ser retornat al rei Jaume II de Mallorca. En conseqüència podríem fixar-ne la com-

6. Els mss. que transcriuen només els primers 130 caps. són els que presenten la segona edició de la *Crònica* de Desclot només en la part que va ser profundament remodelada, E és a la Biblioteca de Seminari Conciliar de Zaragoza i G és el BC 1. És probable que també el ms. C, Biblioteca del Seminari Conciliar de Barcelona 150, presentés el mateix text, ja que la còpia s'atura al cap 105 -la resta del ms. és d'una mà del segle XVIII. Alguns d'aquests mss. estan relacionats entre sí per presentar interpolacions al text de Desclot: C, G i L en presenten una, publicada per Rubió (1987: 196-200), relativa a la pèrdua del comtat de Provença, el mateix Rubió (1987: 210-229) assenyalava com els mss. O i L després del cap. 52 de Desclot, insertaven els caps. 32 i 33 de Muntaner, que expliquen una llegenda relativa a la conquesta de Sicília per part de Carles d'Anjou, llegenda que reporta també Giovanni Villani (*Nuova Cronica* VII 89), però no havia notat el fet que aquesta interpolació la trobem també a C, cc. 39v-42v, i que el mateix C segueix interpolant altres capítols de Muntaner sempre i quan donin una informació absent a Desclot. En realitat aquests capítols pertanyen a la primera redacció de la *Crònica* de Desclot, i d'aquí els copia Muntaner.

7. La mateixa expressió la trobem al capítol equivalent de la *Crònica* de Desclot: "En Jachme, que era lavors rey de Mallorcas" (IV, 73), tanmateix aquesta coincidència, juntament amb dues altres reportades a les notes, no permet imaginar una relació entre les dues obres, obres que, quan relaten els mateixos fets ho fan d'una manera bastant diferent i que, de tenir una relació, mostrarien d'aprofitar més l'informació proporcionada per l'altre.

posició entre els anys 1285/1295⁸, anys que són els mateixos de la redacció de la crònica de Desclot, fet que explicaria el per què aquest no la conegui i no la aprofiti.

L'autor, que diria és un eclesiàstic, és ben informat sobre fets de Sicília, molts dels quals sembla que Desclot els desconegui -pel que fa a l'episodi de la traïció d'Alaimo da Lentini és possible que Desclot i l'autor de GCB III el desconeguïn o, a l'igual de Muntaner, el vulguin callar. Al contrari, l'autor és informat de manera més imprecisa i menys completa pel que fa a la invasió francesa, tot i així, en aquest cas també reporta en alguns moments unes notícies molt exactes i que són exclusives d'ell. Podia aver estat testimoni almenys d'uns esdeveniments, ja que al cap. XX escriu: "que·ns trametés totes les osts a Gerona" indicant, pel que es pot deduir, que en unes fases de la guerra estava a Girona, i també del setge de la ciutat relata episodis interessants, en tot o per detalls desconeguts a Desclot o al redactor de GCB III.

Coll i Alentorn (V, 156) recorda que Galcerà de Tous, monjo a Santes Creus, havia estat molt proper al rei, bé en els seus últims moments, bé en unes gestions diplomàtiques amb el rei de França pel juliol de 1285 i també que havia fet relació al rei de "l'espinós afer" de Alaimo da Lentini. Aquesta crònica és l'única catalana a relatar-lo i n'és molt ben informada, i ho és també sobre altres esdeveniments sicilians contemporanis al moment de la descoberta de la traïció, tots esdeveniments que Desclot ignora, també perquè la seva atenció ja és dirigida exclusivament al Principat; a més relata uns episodis, ocorreguts rere les línies franceses, desconeguts als altres cronistes, fent mostra d'una bona informació, obtinguda potser directament sobre el camp. Podria ser, doncs, Galcerà de Tous l'autor del nostre text? No és res més que una hipòtesi, que trobo raonable però indemostrable, tot i així em sembla creïble que, si no va ser ell l'autor de la **Crònica*, ho va ser algú que, per condició religiosa i per moviments, li havia de ser ben a prop.

**Crònica del rei Pere⁹*

I. Con lo rey En Pere d'Aragó, mentre era en lo setge d'Albarassí, sabé que·l rey Karles era vengut a la Gatuna, davant Massina, ab cavallers e ab gens a peu e ab gran navilli, e·l rey En Pere féu armar en Barsalona ·XIII· galeas molt richament de doble armadura e tramès·les a Masina

Diu lo comte que mentre que·l noble rey En Pere d'Aragó era en lo setge d'Albarassí, si li vench a sseber que·l rey Karles era vengut a la Gatuna, davant

8. Si considerem la escassetat i disconuïtat de les notícies relatades per la crònica, sembla com si l'autor s'hagi basat només en el que va veure directament o li va ser relatat durant el transcurs dels mateixos esdeveniments, sense fer ni una mínima investigació per completar la relació, fet aquest que em fa creure que la crònica es podria haver redactat entre el final del 1285 i el començament del 1286.

9. ms. L, Biblioteca de Catalunya 241, cc. 168v-190v.

Massina, ab ·MD· cavallers e ab moltes gens a peu, e ab ·CL· entre galeas e tarides armadas, per passar a Macina, ab voluntat e ab sabude d'alcuns traïdors de Sicília¹⁰. E a Massina havia ·XL· galeas armadas, mas no gossaven exir del port, que les galeas del rey Karles tenien tot lo Far de la una part tro en l'altre. E mantinent lo rey En Pere féu armar en Barsalona ·XVIII· caleas, e féu-hi metre doble armament de proés, e de nutxos e de ballesters, que en cascuna galea havia ·XX· nautxers, e ·XX· proés e ·XL· ballesters, per tal que, quant sarien a Macina, que·n massessen en les galeas de Masina la meytat. E encara hi tramès lo rey mil b[al]lasters per les naus qui anaven en Sicília.¹¹

Quant les galeras foren apparallades, si partiren de Barsalona e faeren vela, e anaren tant tro que vengren en la terra de Sicília, e vengren a un port qui ha nom Milars, prop de Macina fins a ·XXX· milas. E aytentost com foren aquí, lo rey Karles ho sabé per un leny armat que ell tenie per aspia en Sardenya, qui los viu passar, e mantinent lo leny baté de rems e vench a la ost del rey Karles. E com lo leny entrà per la ost del rey Karles, sí dixeren a tuyt que·l rey d'Aragó era vengut a Macina ab moltes galeas, per què la ost del rey Karles se'n desconfortà molt, sí que totes les galeas suas, que tenien tot lo Far, se'n tornaren totas a la [G]a[t]una¹² e s'estrengueren molt fort. E·l rey Karles, com sabé que·l còmit del leny armat havie dit a nuyl hom de la sua ost que·l rey d'Aragó era vengut a Macina, féu-li tolre la testa, e a la major partida qui ab ell eren.

Mas quant les galeas del rey d'Aragó foren a Millars, aytentost En Ramon Merquet, qui era almirayl de les ·XVIII· galeas de Cathalunya, tramès son misatge a madona la ragina que les galeas de Catalunya eran a Milars, e que volia que faessen. E madona la ragina Costansa e ab son fil En Jacme e l'almirayl En Roger hagueren lur consel, e dixeren que les galeras no·s parassen de Millars tro que les galeres fossen apparallades de Massina per anar a ellas, per ço com la armada del rey Karles era molt gran e poderossa, e que los daguessen trametre los ballesters e los sobresellents qui trop eran en les galeas. Ab tant, los missatgers se'n tornaren a Milars, e dixeren e·N Ramon Marquet so que madona la regina li havie dit. E encontinent, En Ramon Merquet aquella nit tramès a Macina ·CCC· ballesters e ·CC· entre nautxers e proés, molt bé apparallats de bones armes, e tramès a dir a madona la regina que no espararien les galeras de Massina, mas passarien per les galeas del rey Karles, e si volien batalla que la aurién. E, sobre assò, los ballesters

10. Vg. Desclot cap. 119, referint-se, però, a la situació precedent a la captura del príncep Carles: “devien pendre terra en Sicília ab volentat e ab sabuda d'alcuns rics hòmens traïdors qui eren en Sicília” (IV, 39), i la variant del ms. S, BC 487, c. 198v, que és més semblant perquè diu: “ab voluntat e ab sabuda d'alguns traïdors de Sicília”; tanmateix, com he dit més amunt, sembla ser una coincidència casual.

11. Aquestes notícies, absents a Desclot, són confirmades per Bartolomeo da Neocastro LXXX, 60-61.

12. *ms.* la lacuna

se'n anaren, e l'altre companya, a Massina, e foren partits per les galeas de Massina. E com vench a la mitge nit, En Ramon Merquet féu manament a les galeas que s'apparellassen de anar a Massina, e mantinent desormajaran-se e faeran ve[la]¹³. E com vench al sol exit, ellas foren a la entra[da] del Ffar de Massina, e aquí calaren les velas e guarniren-se, e sa apparallaren de batalla, e a vens entraren-se'n dins lo Far. E mantinent les galeas de Massina foren ab ellas, e totes ensemps entraren-se'n a Macina sens tot contrast, que anch les galeras del rey Karles no-s mogren de la Gatuna.

II. Con lo rey Karles sa partí de la Gatuna ab totes ses gens, e se'n vench a la ciutat de Ròjol per combatre-la, mas no-y féu res, ans se'n levà molt irat

E con vench a cap de ·II· dies, lo rey Karles se'n vench ab tota sa ost a la ciutat de Ròjol per terra e per mar, e féu manament a tota sa gent que combatessen la ciutat com mils poguessen. E les gens armaran[-se] e acostaren-sa al mur qui era molt bax e mal fort, e combateren-los molt poderossament. En la ciutat havie un cavaller qui era capità qui havie nom En Guillem de Pons, cavaller molt prous e honorat, ab ·XX· cavallers e ab mil hòmens a peu, entre almugàvers e grechs¹⁴, los quals astagren als murs e-s deffensaren molt enfortidame[n]t com a valents hòmens, sí que-y moriren moltes gens del rey Karles, cavallers e d'altres. E de les gens de la ciutat no-y moriren mas ·I· cavaller e ·VII· hòmens a peu, e poch de naffrats. Aquesta batalla durà ·III· dies e ·III· nits, mas anch no-y pogueren haver poder en la ciutat per res que faessen, tant eran valents ceyls qui laïns eran. E com lo rey Karles viu que cascun jorn hi perdia molta gent¹⁵ a la batalla, e ceyls de dins eren molt valents, fo molt irat e, plen de mal, manà plagar ses tendes e manà a son navili que se'n anàs a Brandis. Sobre assò cascun sa apparallà del anar, e tengueren lur camí ves Poyla ab lo rey Karles.¹⁶

13. El text és en males condicions per la presència de pàgines mig arrancades i de nombroses taques d'humitat; les llacunes són assenyalades entre claudators; quan em sembla probable, proposo una hipotètica integració per tal de facilitar la lectura, i en el cas dels títols dels capítols he integrat a partir de l'índex.

14. Si no és un error o una confusió, és molt interessant notar la presència de grecs en l'exèrcit siciliano-aragonès. No he trobat cap font, ni antiga ni moderna que en parli. D'on venien? D'alguna comunitat grega encara present a Calàbria? O eren tropes enviades, a més dels diners, per l'emperador de Bizanci?

15. *ms.* gent afegit a l'interlínia.

16. La retirada de Carles a Catona, el setge infructuós de Reggio Calabria i el nom del comandant de la defensa són confirmats per Bartolomeo da Neocastro LXXVIII, 59 i LXXXI, 61.

III. Com les galees de Masina saguiren l'estol del rey Karles mas no l'aconsaguiren

Quant ceyls de Massina vaeren quel rey Karles se'n anava, e que son navili havia feta vela, aytenant muntaren en les galeras e pensaren-les d'encalsar tro al cap de les Lengues, qui és a la entrada del golf de¹⁷ Vanècia, mas anch no les poguere[n] aconsaguir. E axí tornaren-se'n per la ribera, guastant e pranent vilas e castells, e faen dampnatge a lurs enamichs. E com foren a Massina, En Roger de Loria, almirayl major, e En Ramon Merquet de Barsalona e En Berenguer Mayol, almirays de la armada de Catalunya, tengren lur consel: que bo sarie, que pus l'armada era feta e apparallada, que anasen a la illa de Gerba, qui era de sarraïns¹⁸, a honor de Déu e de tota crastiandat. E assò tengren per bo, sí que pensaren que anassen a la illa de Jerba, qui és de la senyoria de Tunis, als secs de Barbaria.

Sobre assò¹⁹ anaren denant madona regina Costansa e davant son fil En Jacme, e dixeren-li so que havien haüt de consel d'ells matexs, ne qu'els en pleya, que ells eren apparallats de fer son manament. E la regina respòs: que molt li pleya e u tenie²⁰ per bo, e majorment que ells eren ten savis e ten bons que tot lur consel devie ésser cragut. E dix-los que pensasen d'anantar axí com poguessen.²¹

IV. De les galeas de la ragina Costansa qui anaran a la illa de Gerba, qui era de sarraïns, e del gran guany que y faeren

Ab tant, partiren-sa d'avant la ragina Costansa e de son fill En Jacme, e armaren entre galeas e tarides ·XXXV·, e lexaren totes les altres e desarmaren-les. Les quals ·XXXV· galeras e tarides foren molt bé armades, e masseren-hi molts almugàvers e ·XXX· cavallers, ab lurs cavalls e ab lurs robas e ab lur arnès, e tot so que mester hagren. E puxs partiren de Massina e faeren vela, migant satembre, e anaren tant a rem e a velas tro que vengren a la illa de la Lampossa, qui és a l'entrant dels cechs de Barbaria. E aquí astegren mal lur grat, per mal temps que fayhia, ·III· setmanes, sí que hagueren gran re de lur vianda de[spe]sa.

E com vench al cap de les ·III· setmanes, Déus los donà bon temps, e axiren d'aquí e anaren-se'n a la illa de Gerba, e praseren terra de nits. E com vench al matí, tota la gent fo a terra, a cavall e a peu, e pensaren anar avant per la illa, tant tro que

17. *ms.* del golf de *afegit a l'interlínia*.

18. *ms.* sarranys

19. *ms.* assò *afegit en l'interlínia*.

20. *ms.* tnie p tenie per *amb tnie p esborrat*

21. De la expedició a Gerba en parlen Muntaner cap. 117 (I, 186-187) i Bartolemeo da Neocastro LXXXIII, 62-63 i LXXXVI, 66, tot i que sense tants detalls, mentre Desclot sembla no saber-ne res.

foren en la vila major, mas no-y trobaren nagú, que totes les gens d'aquella vila fo[ren passa]tas al pas de la mar, e les altres sa e[ren ama]gades sots terra, en molts grans cav[es que] havien fetes sots terra. E al cap de cascuna cava havia un pou d'aygua molt pregon, e al cap de la cava havia una porta al pou, laÿns prop de l'aygua, e pranien de la aygua tota via que-s volien e nuyl hom no·ls podia v[eu]ra ni trobar, sinó per gran ventura.

Mas [·II·] cavallers christians e les gens a peu anaren ta[nt] amunt e avayl per la illa, que trobaren molts sarrayins a caval e a peu, mas no·ls agren durada davant, ans los prasseren e los aucieren, e ratengueren molts a vida. E aquells dexalaven-los e mostraven-los les caves on los sarreÿns eran amagats ab lur haver. E los crastians entraren laïns en les caves, e tragueren-ne molts sarrayins e molt haver, mas no pas la meytat d'aquells qui amagats eren, per ço con no·ls pogueren trobar, tant eren [les] coves grans e profundas. Puxs anaren al pas de la mar, qui és al cap de la illa, assats prop de la terra ferma de la Barbaria, e trobaren que·ls sarrayins se'n eran passats en la Barbaria, so és en la terra ferme, ab ca[valls] e a peu per la mar, con les ayguas [eren s]eques.

E com vaeren que los sarrayins sa eren passats en la Barbaria, tornaren-se'n llà on les galeras eran e les tarides, e faeren recullir les gens, e raculliren l'aver [que] hagueren pres, so fo molt aur e molt ar[ge]nt, e molts draps de richa lana, e molta [lan]a molt richa e prima, e molts d'altres avers grossos, mas no·ls ne posqueren tots trer, que si haguessen ·V· o ·VI· naus, totes les pogueran carregar de oli, e de dàtils, e de cumí, e de lana, e de buquines, e de curys de bou, e de ffigues e d'atzabib, mas no astagueren cor ·VIII· jorns, per ço con lo pa los era fallit. E puxs reculliren-se, e los sarreÿns e les sarrayines foren ·X· milia, sens aquells que hagueren morts e qui foren fuÿts a amagats sots terra en cavas. E tornaren-se'n en Sicília molt alegrement e ab g[u]any²².

E En Ramon²³ Marquet, ab les galeras de Catalunya, vench-se'n a Tràpene per tornar en Catalunya, mas la regina e l'infant En Jacme, son fil, los tramasaren misatge que no se'n partissen menys de lur sabuda. E ell féu la lur voluntat, e asperà aquí lur misatge, tro que fos vengut de madona²⁴ la [ragina] Costansa e de l'infant En Jac[me].

22. *ms.* grany

23. *ms.* Ramon mager *amb* mager *esborrat*.

24. *ms.* Massina madona *amb* Massina *esborrat*.

V. Con Karles ab lo Papa e ab c[adarnals tra]masseren una carta a misser Alay[mo sacreta]ment, que auçiés la regina Costan[sa e sos fils,] e que-ls ratés a Massina, e si u fajja que [ells li] farian²⁵ gran guardó

Diu lo compte que Ser Alaymo, q[ui era] capità de Massina quant lo rey d'Aragó vench en Sicília, era compara del rey Karles, e fo lo major adversari que-l rey Karles ach a gitar-lo de la senyoria de Sicília, e de destruir los ffranceses, per raó dels grans mals e torts que-l rey Karles ab ses gens e ab los francesos fayhia a les gens de Sicília, axí com ja havets entès en aquest libre²⁶. E com lo rey En Pere d'Aragó fon vengut a Massina honrà-lo molt e féu-li gran honor sobre tots los hòmens de Massina, mas no gens que ell fos d'aquí avant capità del rey En Pere. Mas lo rey En Pere mès en la ciutat de Massina, e en los altres lochs, capitans e batles de la sua gent de Catalunya e d'Aragó.

Aquest ser Alaymo²⁷ era cavaller de edat de ·LX· anys [e mol]t bé apparentat en la terra, e havia [...] a son manament, e era gran rich [de tre]ssor e de terras e de bastiar mo[lt. Esde]vench-se que lo rey En Pere d'Aragó [era torn]at en Catalunya per anar a Bordeu [.....] e les galeres del rey d'Aragó agren [desbarat]ades les galeas del príncep fil del rey [Karl]es, ab la ajude de Déu, e hagneren pres lo príncep ab parada de ses galeas, en la batala que hagen davant Nàpols. Lo rey Karles fo molt irat e dolent, e tota Fransa, e ab ell lo Papa de Roma, qui havie nom papa Mertí, qui era ffransés, e tots los cadarnals francesos. E-l Papa e-ll rey Karles tractaren e pensaren en qual guisa porien venir a cap del bon rey d'Aragó, En Pere, e de sa gent, per què poguessen cobrar lo príncep qui era pres en Massina. E sobre assò faeren una carta que donaran molt privadament²⁸ a ser Alaymo a Masina, en les quals letres li donaven a entendre²⁹ que, si ell ab son parentat e ab tots aquells qui eran de la sua part auceyien la regina Costansa e sos fils e sa gent, e que li ratessen Massina, e que li promatrie e li juraria, ab bones cartes e ben fermadas e sagellades, que per t[os temps] que fos capità e major de tota la [terra] del Rey, ell e sos hereus, e li don[aria] trassor com ell volgués.³⁰

25. *index* promatien.

26. La referència serà interna a la mateix crònica, i no al precedent text de Desclot, crònica que havia de relatar, possiblement, tot el regnat del rei Pere o, com a mínim, l'expedició a Sicília amb els seus antecedents.

27. La presentació de Alaymo és molt semblant a la que en fa Muntaner al cap 43: "misser Alàinep, qui era dels rics hòmens e dels honrats de Sicília" (I, 77).

28. *ms.* vadamnt vadament *amb* vadamnt *esborrat*.

29. *ms.* -dre *afegit en l'interlinea*.

30. Aquesta crònica és l'única a entrar en els detalls de la conjura, Bartolomeo da Neocastro parla d'un altre posterior intercanvi de cartes amb el rei Felip de França, a XCVI, 74.

VI. *Con ser Alaymo mostrà aque[llas cartas] de Carles a sos nabots e ach [consel] ab ell*

Con Ser Alanyo ach aüdas [les cart]tas, si les mostrà a sos nabots, ·III· que n'avia³¹ qui eran cavallers, e un cavaller qui era son cuyat, germà de sa muler. E dixlos, molt privadament, quiny consel li donaven, ni que·ls en parie.

-Certes, senyor- dixeren ells -que·ns és semblant que assò dejats fer, e no·y dejats dir de no, per ço com a gran bé e a gran honor tornerà de vós e dels vostros, e·ls nostres linatges seran sobre tots los altres de la terra de Sicília-.

-Certes- dix ser Alaymo -assò no m'és senblant que·s pusque fer mas en una guïça, que d'altrement jo no·y consintria, en aquesta manera que donem a entendre als hòmens de [Massina] que nós devem tenir lo príncep en [nostro poder] no pas los catalans, per aquesta [raó que he] paor que no·l traguessen de S[icília e degues]sen anar en Catalunya [.....] nostro poder pus leug[erament e la re]gina e sos fills e de metre [.....]ota la sua gent e de levar lo prín[cep de] Sicilia ab lo nostro poder e de nostre [gent]-.

E axí fo lo consel emprès de tots [ells e]nsemps.

VII. *[Con] ser Alaymo parlà ab sa muler [d'assò que K]arles li havie fet assaber, e d'asò [que s]a muler li respòs e li consellà*

E con vench a la nit, ser Alaymo perlà ab sa muler, e comptà-li tot lo fet e sò que havie parlat. E sa muler respòs-li axí com aquella qui venie del linatge de les altres fembras e que li donà aytal consel com a ella pertanyia. E comensà-li a dir:

-Ser Alaymo, gran maravella·m dó del teu seny e de la tua valor, com no·t ramembra lo gran honrament que·ls hòmens de Masina e de tota la Sicília te solien [portar], e·l poder e la senyoria que solies haver [sobre] ells. E ara est axí com un altra caval[ler ..]pus, e assò depuxs que·l rey d'Aragó [.....]ors los seus³². E con que·t prena del [.....] res del seu, que molt és rey po[c de p]oder, jo·t consel que fasses so que·l rey Karles e·l Papa te han tramès a dir per lurs cartes, e no u tarts gayre, que com més ho tardaràs major dan serà teu-.

E aquest fo lo consel que Eva³³, la primera fembra, donà a Adam son marit, per consel de la serpent qui li dix que si menjava d'aquel fruyt que Déus li havie vedat, que ell sarie Déu axí com Ell, e ella craech-le'n. E per aquell entaniment menjaren abdos d'aquell fruyt vedat, e sempre hagueren vergonya e conagren lur nuadat. E Déus gità-los de paradís e mès-los an aquest món en què visquessen ab trayayl e ab dolor,

31. *ms.* [.....]via quen avia.

32. *ms.* seus *afegit al marge*.

33. També Bartolomeo da Neocastro (LXXXVI, 67) compara Macalda, la dona de Alaimo, amb Eva.

per lo pecat que havien fet d'erguyl e de desconaxensa, qui son raïls de tots mals, que no-s tenien per pagats d'assò que Déus los havie dat, qui era compliment de tots bens, e no conaxien³⁴ la gran benanansa en què Déus los havie messos, mas quant ells ne foren despullats, conagren lur nuadat abdossos, e conagren lo bé e la gràcia que Déus los havie donada. E és certa cosa que a ells prenia axí com fa als infans qui són menys de pecats, e mantinent que ells han santiment de pecats han vergonya de lur nuadat e la conaxensa, cor, mantinent que l'home ama la fembra, s'ensutza de pecat e ell menys sa despulla de la gràcia de Déu, e, adonchs, él conex sa nuadat e sa vergonya. Axí com Adam, que mantinent que caech en pecat conech sa nuadat e ach vergonya, jatsia so que, quant a la nuadat del cors, tota vegada foren nuus e menys de tota vestadura.

Tot axí esdavench d'aquell rich hom ser Aleymo, qui era assats rich e benanant, e podia viura en pau, mas no se'n tenia per pagat, encara vulia més que abondar no podia.

VIII. Con misser Alaymo ac aüt lo consel de sa muler e-l tench per bo, e ajustà gran res dels hòmens de Massina a parlament, e los dix con ells devien tenir lo príncep qui era pres en lur poder

Con ser Alaymo ach entès lo consel de sa muler, sí-l tench per bo e craech-lo, d'assò qui a gran dan li tornà. Esdavench-se que un jorn ajustà gran re dels hòmens de Massina a parlament, e dix-los, ab semblant de bon entaniment:

-Barons, tuyt sabem que-l príncep fil del rey Karles és pres en la ciutat de Masina, e ten-lo en poder madona la ragina, e son fill En Jacme, e fa-lo gordar a catalans e aragonessos, e nós no sabem pas la lur voluntat, ne de nostre senyor lo rey d'Aragó e de Sicília, si ell per aventura lo volen gitar d'esta terra ne menar en Cathalunya, e si per aventura, si per nagunas raons lo vulien gitar de presó, perquè és mal fet com los hòmens de Massina no-l garden e no-l tenen en lur poder. En assò és mester que prenam consel, e si u tenits tuyt per bo, que tal cosa no-s poria esdavanir, per lo príncep, si axia de presó, on tuyt sariem morts e destròits-.

E aquest consell se acordaren tuyt, que-l príncep vengués en poder lur.

IX. Con la ragina Costansa e son fil En Jacme saberen aquests tractament, e hagren lur consel sacretament con ho farien

E la ragina dona Constansa, e son fil En Jacme, e tota la ciutat, saberen aquestas paraulas, e vaeren que tot lur fet era perdut, ajustaren-se privadament e hagueren lur consel ab l'almiral e ab los altres cavallers de la cort: que un jorn fossen cava-

34. ms. cox conaxien *amb* cox *esborrat*.

llers e almugàves en lo Pla de Sent Johan, e aquí que faessen venir tots los hòmens de Massina a parlament.

E con vench un jorn, l'infant En Jacme ab tots los cavallers e ab tots los almugàvers, foren en lo Pla de Sent Johan, armats e apparallats molt riquement. E foren molt gran gent a cavall e a peu, e l'infant En Jacme féu manament a tots los hòmens de Massina que venguessen aquí a parlament. E mantinent foren aquí tots justats. E l'almirayl En Roger de Luria comansà a perlar per l'infant En Jacme e dix:

-Barons, ben sabets que nostro senyor lo rey d'Aragó, con vench en Sicília, que ell no ich vench si nó per prechs de vosaltros, e per tal que-us deliuràs de les mans del rey Karles. E puxs, com se'n anà en Catalunya, lexà la ragina e sos infans e tota sa companya en fe e-n garde de vosaltros. On madona la regina e l'infant, qui assí és, vos pregam que los digats si us plau la senyoria del rey d'Aragó, ne si volets que sia vostre senyor. E si era cosa que no-l volguéssets, donats-nos navili ab que ich puscham exir e anar-nos-n'em-.

E sobre assò, tuyt cridaren a una veu:

-Tothom qui digue que nós hajam altre senyor sinó lo rey d'Aragó e sos fills muyre sens nuyl respect-.

E puxs perlaren richs hòmens e honrats de Massina e d'altres lochs de Sicília, e dixeren moltes de bones paraules, on l'infant En Jacme e tota sa companya sa tengren per pagats. Puxs après, perlà l'amirayl En Roger e dix:

-Barons, a nosaltres és estat dit, e és veritat, que alscons hòmens de Massina dien que-l rey no deu tenir lo príncep en son poder, ne que no-n pusque fer sa voluntat, ans lo deven ells tenir e godar. Per què volem saber, si y ha nangun qui-l nos vulla contrastar ara venga avant, que sapiats que nos l'ic traurem e-l nos en manarem axí feyló-.

Aprés d'assò no y ach nangun, rich ni baix, qui resposés ni perlàs.

X. Con l'infant En Jacme trasch lo príncep de Matagrifó e-l manà axi falló, e tramès ser Alaymo en Catalunya [a]l rey En Pere, son para, ab les galeas de Cathalunya

E mantinent l'infant En Jacme cavalcà ab tota sa gent tro al castel de Mategrifó, e trasch-ne lo príncep sens nuyl contrast, e manà'l-se'n axí felló, e manà a ser Alaymo que anàs ab ell. E ser Alanyo saguí-lo ab ·II· nabots seus e d'altre companya, e, con foren axí falló, maseren aquí lo príncep ab bones guardes de cavallers e de sirvens, e puxs l'infant En Jacme anà-se'n a Palerm, e de Palerm a Tràpena³⁵. E con foren a Tràpena, l'infant En Jacme féu manament a·N Ramon Merquet e a·N Berenguer Mayol, almirays de les galeas de Catalunya, que s'apparalassen de par-

35. Desclot no parla del trasllat de Carles del castel de Matagrifó, Muntaner sí, al cap 114 (I, 183-184); per Alaimo enviat a Catalunya, vg. Bartolomeo da Neocastro (LXXXVIII, 69) que confirma el detall dels dos nebots (XCVI, 74).

tir e de anar en Cathalunya ab les galeas. E com vench a la nit, l'infant En Jacme pres ser Alaymo e ·II· nabots seus e mès-los en les galeas, e ser Alanyo, qui d'aquesta cosa no-s pensava res, fo molt dolent e despagat da ssi matex, mas no-y poch alre fer. Mas axí covench a ffer, que-s faés celadament e descuydada, per tal que mal no·n pogués esdavanir.

E aytantost les galeres partiren de Tràpena, e vengren en Catalunya. La una partida vengren en Barsalona ab En Berenguer Mayol, e l'atre partida vengren a Sent Faliu de Guíxols ab gran mal temps, sí que totes ne vengren en terra e y moriren molts hòmens, tro a ·XXX·, en les quals galeras era En Ramon Merquet e ser Alanyo ab se companya, qui vengren en terra sans e saus.

Con En Ramon Merquet fo en terra ab ser Alaymo, mantinent hagueren bistias e cavalcaren, e vengren-se'n en la ciutat de Barsalona. E En Ramon Merquet tramès misatge al senyor rey En Pere d'Aragó, qui era en la ciutat de Saragossa, com sabés que les galeas de Catalunya eren vengudes a Sacília, e havien aportat ser Alaymo, e-l trazor que havien gonyat de Gerba. E-l senyor rey En Pere fo molt pagat, e manà que ser Alaymo vengués a ell. E aytantost ser Alaymo cavalcà e anà llà on lo rey era, e lo rey acullí-lo molt gint e li féu gran honor, sí que anava per tota la terra a sa voluntat sens guàrdies.

XI. De la justícia que·l rey En Pere d'Aragó féu lo die de Pascha en la ciutat de Barsalona, que anch no fo ciutat per aquell die en ten gran brugit³⁶

Diu lo compte que, com lo rey En Pere ach estat tot l'ivern en la ciutat de Saragossa, e tota la Korasma tro al Ram, parti's d'aquí e vench-se'n en la ciutat de Barsalona, e fo aquí lo vespre de Pascha, la qual Pascha fo lo jorn de Santa Maria de mars en l'any de ·MCCLXXXV·. En aquella saó la ciutat de Barsalona era en molt mal estament, que vils gens de la ciutat se eran lavades contre tots aquells qui res haguessen ni res valguessen, sí que·l vaguer del rey³⁷ ni nuyl hom no-y podia haver poder, tro que·l senyor rey fon vengut. E la nit de Pascha tramès cavallers e hòmens seus per la ciutat, per pendre aquells qui eran capitans de les vils gens, e molts d'altres d'aquella companya. E·l matí de Pascho lo rey, son cors anant ab moltes d'altres gens a peu e a cavall, manava'lls penjar, e foren presos aquell jorn molts d'altres justs e no justs, e lurs bens presos e mal menats, sí que anch nulla ciutat no fo nuyl temps en major dampnatge ne en major brugit per aytal jorn con fo la ciutat de Barsalona, que·ls majors acusaven los migans e·ls manors, e·ls mitgans encal-

36. Correspon al cap 133 de Desclot, coincideix amb les dates tot i ser molt menys informat.

37. *ms. rey afegit en l'interlínia.*

saven e prenien los manors. Però fo³⁸ voluntat de Déu que tots aquells acusadors e consantidors d'aquell fet foren morts tots dins ·II· anys.

XII. Con lo rey En Pere d'Aragó anà a Perpinyà ab cavallers, e entrà dins sacretament, e pres tots los officials e·l fil d'En Amalrich de Narbona, qui era aquí vengut ab cavallers e ab companya per manament del rey de Fransa³⁹

Quant lo rey En Pere ac estat en la ciutat de Barsalona ·III· setmanes, après la festa de Pascha, anà-sse'n a Gerona, e no·y astech mas una nit. E al matí cavalcà ab ·CCCC· cavallers, e ab ·V· milia hòmens de peu e ab son fill N'Anfós, e anà-sse'n a Ffigueras, e d'aquí mantinent anà-sse'n al coy de Penisars, e féu donar civada ab jorn. E mantinent que hagueren donada civada, lo rey cavalcà ab tota sa gent, e passà en Rosselló aquella nit, sí que alba de jorn fo a les portas de Perpinyà sens nulla sabuda, e les guaytas foren anadas dormir, per tal com lo jorn s'esclarie. E les gens del rey d'Aragó hagueren escales e muntaren als murs, e puxs anaren a les portes e obriren-les.

E lo rey En Pere, ab tota sa gent, intrà laïns en Perpinyà, e anch ceyls de la vila no·n santiren res ne·s pogren pendre a armes, ans, prets tots los officials de son frare En Jacme, e·ls mès en pressó. E puxs, pres lo fill d'En Almayrich de Narbona, qui era aquí vengut per manament del rey de Ffransa ab cavallers e ab companya.

XIII. Con lo rey En Pere fo dins Perpinyà, tramès cavallers al castell on era son frare En Jacme, lo rey de Mallorques, que li ratesen lo castell e faeren-ho

E puxs lo rey En Pere tramès cavallers al castell on era son frare En Jacme, qui adonchs era rey de Mallorques e de totes les illas entorn, que li ratesen lo castell. E·l rey En Jacme, qui laïns era, ac son consel, e viu que alre no podie fer, ne·s podie tenir a ell, féu-los obrir les portas e raté lo castel e tot so que laïns era, e ell mès-se en una cambre del castell ab sa muler e ab sos infans. E·l rey En Pere entrà dins lo castell, e astablí-lo de cavallers e de sirvents, e féu molt bé gordar lo castell e la porta de la cambra on son frara era, mas lo rey En Pere no·l volch vaer ne parlar ab ell, per tal com era molt despagat d'ell e d'açò que havie fet contre ell, e per son con-

38. *ms.* fo fo.

39. Aquests dos capítols, més el XVII, corresponen als caps. 134-135 de Desclot; el relat és més curt i menys retoritzat del de Desclot, tanmateix hi han elements, com ara la diferent forma de penetrar en la ciutat, que fan semblar aquest relat com més probable; Desclot no explicita la raó de la vinda de Amalrich de Narbona.

sel venia lo rey de Ffransa en terra del rey d'Aragó, e li havie promès que li aydaria a pendra lo rey En Pere son frara, e a conquerir tota la terra.

E si volets saber com fo descovine[n]t a gran tort, assí u podets entendre.

XIV. Con lo rey En Jacme d'Aragó, qui conqués Mallorques, havia dapartida sa terra a sos fils sagons que ara ouhires⁴⁰

Certa cosa és, que·l noble rey En Jacme, lur para, en bona mamoria e sanament, volch dapartir sa terra a sos fills mentre que eren infans, los quals eren ·III·, so és a sseber: l'infant En Pere e l'infant En Jacme e l'infant En Sanxo, qui fo archabisba de Toledo, e ·IIII· fillas, e tots aquests infans ach de madona la regina sa muler. E féu aytal dapartiment: que l'infant En Pere fos après sa mort rey d'Aragó e de València e comte de Barsalona, e l'infant En Jacme fos rey de Mallorques e senyor de Muntpetler e comte de Rosselló e de Serdanya. E que cascun hagués sa terra francha en aquesta forma: que nuyl temps no·s dapartissen d'amor ni d'emistat ni de ajude, e si·u feyen que Déus los donàs maladicció, so és a sseber, ceyl que primerament o comensàs. Sí que l'infant En Pere, vaent que son pare li fayia⁴¹ gran tort, e a tot lo regne, no li volch contrastar, per so que no vengués en sa ira, sí que en aquella hore féu homanatge lo un frare a l'altre.

XV. Con l'infant En Jacme sa levà rey de Malorques, e con lo rey En Pere, son frare, li tramès missatges que vengués a ell, e·l rey En Jacme anà a ell a la ciutat de Seragossa on lo rey En Pere era

Esdavench·sa que, a cap de gran temps que·l rey En Jacme fo mort, l'infant En Pere se'n anà en Arago en la ciutat de Seragossa, e levaren·lo rey e senyor. E l'infant En Jacme, qui era a Mallorques, com sabé que son pare era mort, levà's rey de Mallorques. E·l rey En Pere, son frare, tramès·li missatge que lur pare era mort, e que vengués a ell, e mantinent passà en Catalunya e vench a ell en la ciutat de Seragossa. E·l rey En Pere acullí·lo molt gint, e puxs après dix·li:

40. Aquests tres capítols no troben correspondència a Desclot, que calla el més que pot l'assumppte de la repartició de l'heretat de Jaume I. Presenta una certa imprecisió cronològica i un punt de vista declaradament pro rei Pere, sobretot perquè sembla establir que Jaume de Mallorca rep els seus dominis no per voluntat del pare si nó del germà. Moltes afirmacions es corresponen amb el testament del rei Jaume I, tanmateix no he trobat en cap altre lloc la solució de demanar consulta a uns savis sobre els exactes acords i la seva interpretació.

41. *ms.* li far(? *esborrat*) li fayia.

-Yo he entès que vós vos sòts levat rey de Mallorques, la qual cosa no devets fer sens ma voluntat, jatsia so que yo vuyl que vós siats senyor de la terra que nostre senyor pare, lo rey En Jacme, vos ha assignada, salvant que la tingats vós e els vostros per la corona d'Aragó, que nangun rey no pot minvar ne dapartir son regne per dret. Però, si-us és semblant que jo-us digue desmasura, metam lo fet en poder de hòmens savis, qui-u dapartasquen per dret, que jo no vuyl àls.

E·l rey En Jacme respòs que molt li pleya.

XVI. Con lo rey En Pere d'Aragó e·l rey En Jacme de Mallorques maseren lo fet del regne de Mallorques en poder de hòmens savis, los quals, vists los drets, ordonaren axí com obirets

E sobre assò elegiren hòmens savis e bons e raligioses, e qui no foran de la una regiò ne de l'atre, entre·ls quals fo lo archabisba de Narbona e l'abat de Fontfreda e d'altres molts savis. E aquells, vists los drets e enteses les rahons de la una part e de l'altre, donaren sentència que·l rey En Jacme de Mallorques fos rey⁴² de tota sa vida, e quiti de fer homanatge a son ffrare lo rey En Pere, mas aytant que abdossos faessen fe e homanatge de gordar lo hun a l'altre contre tots hòmens. E com lo rey En Jacme de⁴³ Mallorques fos mort, si romania infa[nt] mascle, que no hagués nom r[ey, mes] senyor de Mallorques e que te[ngués] sa terra per lo rey d'Ara[gó com a seu] hom; e si romani[a fill no] mascle, que·l rey d'Aragó la degués maridar ab trassor a sa voluntat, e que la terra romangués a la corona del rey d'Aragó, sens nuyl contrast.

E assò juraren abdossos lor reys, e se'n faeren homanatge e atorgaren la sentència. Encara que faeren jurar e fer homanatge a tots los richs hòmens e a tots los ciutadans del rey de Mallorques de atorgar e attendre aquella sentència. Axí que, si·l rey de Mallorques ni sos hereus rompien naguna d'aquellas cosas, qu·els fossen ajudadors e valadors al rey d'Aragó e fossen contre lo rey de Mallorques son senyor, e no li fossen tenguts de fe ne de homanatge. E per aquesta matexa rahó juraren e faeren homanatge tots los richs hòmens d'Aragó e tots los ciutadans, que si lo rey d'Aragó trencave [nag]una d'aquestas cosas, que no li fossen [tengut]s de fe ni d'omanatge, e que fossen [.....]a altre part, so és a sseber [qui p]rimer o rompés.

Ara lexarem a parlar d'aquests affers e tornarem a perlar del rey En Jacme de Mallorques, qui·s mès en la cambra del castell de Perpinyà ab se muler e ab sos infans, com lo rey En Pere pres Perpinyà e·l castel, axí com ja demunt vos havem dit.

42. ms. rey afegit al marge.

43. ms. fo de amb fo esborrat.

XVII. Con lo rey En Jacme de Mallorca sa exí del castel de Perpinyà sacretament per una portelleta

Diu lo compte que, com lo rey En Jacme de Mallorca se fo més en la cambre del castel de Perpinyà ab se muler e ab sos infans, e-s vaé axí pres e que havie a vanir en poder de son frare lo rey En Pere, e que li era molt colpable, pensà's que se'n fugís. E, quant vench la nit, féu obrir una portella qui era en la sua cambra, e exí fore del mur al vall del castel, e d'aquella portella ni d'aquella part nuyl hom, d'aquells qui gordaven lo castel, no-s duptaven ne-y goytaven. E per aquella portella lo rey En Jacme exí-sse'n, e hòmens privats seus hagneren-li apparallats cavals, e anà-sse'n al castel de la Rocha, e lexà sa muler e sos fils. E con vench lo matí, lo rey En Pere cuydà trobar son frara en la cambre, e que-l se'n menàs, mas no-n trobà gens, e dixeren-li con se'n era anat. E-l rey En Pere pres la dona, muler del rey En Jacme, e una filla e ·III· fils poquets, e tot lo trasor que-y trobà, e totes les personas, partís d'aquí e vench-se'n a Figueras, qui és en Empurdà. E, per prechs dels richs hòmens de Catalunya, deliurà la dona e la filla, e tramès-les al rey de Mallorca, e ratench-se ·III· fillets seus.

XVIII. Con lo rey En Pere d'Aragó, estant a Ffigueras, ach misatge que-l rey de Ffransa, ab grans gens, era vengut a Perpinyà, e-l rey En Pere se'n anà al coyl de Panissars, e féu-se venir aquí ses gens e ses osts⁴⁴

Quant lo rey En Pere ach estat ·III· jorns a Figueras, un misatge li vench, qui li dix que-l rey de Ffrança era vengut ab grans gens a Perpinyà. E mantinent que-l rey En Pere sabé assò, tramès misatgers per tot son regne, que totes les gens⁴⁵ qui armes sabessen portar, a caval e a peu, que venguessen al coyl de Penisas, e mantinent, haüts los misatgers, que no esperassen lo un a l'altre. E ell rey En Pere vench-se'n al coyl de Penises, e aquí ell sa atendà, e après, totes les osts de Catalunya vengren e atendaren-se aquí. Mas dels cavallers d'Aragó hi vengren molt⁴⁶ poch, si nó tan solament aquells qui eran de casa del rey, los altres no-y volgren venir ne de les altres gens naguna, ans li falliren, que no-y volgren venir per tal com eran en discordia ab ell per moltes de cosas que li demanaven, les quals ell no-ls volie atorgar. Encara que les gens de Cathalunya no-y vengren axí complidament con al fet pertanyía per moltes rahons.

44. Correspon aproximadament al cap 139 de Desclot.

45. *ms.* gens *afegit al marge*.

46. *ms.* be molt *amb* be *esborrat*.

XIX. Con Nostre Senyor Déus abaxa erguyl e malvestat, axí-n pres al rey de Ffransa e a ses gens, que per Déu Nostre Senyor foren abatuts e confussos

Ver és⁴⁷ e cert, que Déus Totpoderós volch que erguyl e vanagloria fos baxada e decauhuda entre-ls hòmens, e majorment el rey de Ffransa e el rey d'Aragó, que lo un que abatés l'altre. E que nangun d'aquests no pogués dir que, per riqueta ni per multitud de gens ne per bona cavallaria ne per esforços d'armes, vensecs ni sobràs lo ·I· l'altre, mas volch Déus Totpoderós que a Ell tan solament fos donada gloria e honor e forsa e vertut⁴⁸. Que, tot axí com los fils d'Irael foren deliurats en breu de hora de les mans dels Holofernes qui-ls tenie assetjats ab lo major poder del món, e fo mort e vantsut per lo seny de una fembra sola ebrea, qui havie nom Judit, per la voluntat de Déu, tot axí deliurà Déus lo rey d'Aragó e les suas gens de les mans dels ffrancesors erguyloses⁴⁹ e sens tota merçè. Que·l rey de Ffransa vench ab ·XVII· mília cavallers armats e ab ·CC· mília hòmens a peu, e·l rey d'Aragó no era mas ab mil cavallers e tro ab ·C· mília hòmens a peu.

Quant les gens de Catalunya entazeren la gran multitud de les gens ab que·l rey de Ffransa venia, foren molts espaorduts. E encara, que aquell any era fallida la vianda en tota Cathalunya, sí que les gens no havien què mengar ne da què poguessen establir los castels, ne les forçes, ne les ciutats ne les vilas. E axí eren ten fort desconfortats, que no havien altre confort sino Déus, a qui reclamaven tuyt e pregaven-lo que·s combatés per ells e que los deliuràs de les mans d'aquellas gens sens mersè.

E·l Senyor fo piadors e misaricordiós, e regardà la lur dolor e la lur minva, e regardà l'erguyl e la malícia de la malvada gent qui venia no degudament e malvada, e baixà lo lur poder e lur erguyl tro en abís, en la casa de Luciffer príncep dels dimonis, e deliurà lo rey d'Aragó e les suas gents. Baneyt e loat sie Ell e la sua bonesa, aquell ver Déus qui és Rey dels reys e Senyor dels senyors, e alre no és sinó Ell.

XX. Con lo rey En Pere d'Aragó era al coy de Panissars, e·l rey de Ffransa, ab ses gens, era en Rosselló, e talava e feyia tot lo mal que podia, e d'assò que esdavench a un cavaller fransès que auçís una dona ab un infant. E com lo rey de Ffransa demanà al rey⁵⁰ En Jacme de Mallorques com poria entrar en la terra del rey d'Aragó⁵¹

47. *ms.* es es.

48. A GCB III, 78 hi ha una semblant consideració, respecte al poder dels francesos, abatuts, però, pel major poder dels catalans, i no pas per Déu: "sed gentis quae in sua fortitudine et ferocitatis potentia confidebat, dissipata est finaliter fortitudo per fortiolem et magis iustiolem ac strenuam gentem nostram".

49. *ms.* erguyolses.

50. *ms.* al rey al rey.

51. De manera molt resumida i amb diferències correspon als caps 137-138, 140-141, 146-147 de Desclot, del tot nous són el detall d'acusar els catalans de ser *patarins* -pel comentari de les implicacions d'aquesta acusació he de remetre al meu llibre-, i el miracle de la dona i el seu fill.

Mentre que·l rey En Pere era al coy de Penisars ab sa gent, per deffendre al rey de Ffransa que no entràs en Catalunya, cor se pensave que aquén entràs, e per altre loch no, per ço con los passos d'aquellas muntanyas són molt forts, el rey de Ffransa era en Rosseyló ab grans gens, e tench tota la terra a sa voluntat, sí que destrouhien e guastaven tota la terra, e masseren foch a esgleyas e les enderrocaven, e prenien les ymages de Santa Maria [e] dels crucifixes e trencaven-les, e dehien que allò eran ymatges de paterins⁵², e dasonraven-les molt. E anaren-se'n a la vila d'Euna e praseren-la e aucieren totes les gens que hi eren sens tota merçè. E majorment faeren assò la companya del cardenal qui havie nom Johan Salvet, qui ere ffransès.

Mas gran miracle hi demostrà Déus, que axí com ells aucieyan e devoraven les gens de laïns, una dona axí de una cambre ab un seu fillet en lo bras, per tal com per amor de l'infant cuydave's que la duptassen de auçire e que restauràs a mort. E vench un cavaller armat ab un bordó en la ma, e donà a l'infant e a la mara per mig del cors, que oltra los passà darrera lo bordó, e mantinent caech morta la mara ab l'infant. E aquí matex, a vista de molta gent, vench una pera molt gran vers lo cel e donà-li ten gran colp sus en lo cap a aquell cavaller, que tot lo trencà e caech mantinent mort.

E assò fet, lo rey de Ffransa demanà de consel lo rey En Jacme de Mallorques com porie entrar en la terra del rey d'Aragó. E ell dix-li:

-Senyor, les muntanyas són grans e molt forts d'aquella part on hom purie pus leugerament entrar, e el coy de Panisars és lo rey d'Aragó ab sa gent, e no pories entrar sens gran dampnatge. Mas jo us liuraré de mos hòmens qui-us mostraran un pas da què ells no·y gayten, e aquén de nit podets entrar ab vostres osts-.

Tot axí con ell ho dix, tot axí fo fet.

E com vench la nuyt, comansaran a entrar per lo coy de la Massana, qui era endret Paralada. E en la mitge nit, En Dalmau de Rochabert⁵³, qui era d'aquella part en les muntanyes, viu que·ls ffrancesos entraven, e que eren ten grans gens que no·ls ho pogren vedar, féu-ho asseber al rey En Pere, qui era al coy de Panissars. E com lo rey En Pere ach assò sabut, lo matí ac son⁵⁴ consel que se'n anàs e que·ns trametés totes les osts a Gerona, sinó los cavallers que ratench ab si.

XXI. Con lo rey En Pere sabé que·ls ffrancesors entraven e que eren ten grans gens, partí'ts del coy de Panisars, e tramès ses osts a Gerona, e ell anà-sse'n a Pperalada ab ·D· cavallers⁵⁵

52. *ms.* paterins paterins *amb el primer esborrat.*

53. Segons reporta Coll (IV, 167) Dalmau de Rocabertí vigilava el Pertús. Aquesta crònica confirma l'afirmació de Muntaner, o potser n'és més aviat la font, que els francesos van entrar pel pas de la Maçana.

54. *ms.* son son.

55. Correspon de manera molt resumida als caps 147-152 de Desclot.

E mantinent lo matí, totes les osts se'n anaren al mils que pogren tro a Gerona, per ço com los ffrancesos eren ten grans gens, e la terra de Empurdà⁵⁶ qui és tota plana, que si fossen tres tantes de gens, no-ls gosaran esperar. Mas lo rey En Pere se'n anà a Pperalada ab ·D· cavallers, e ragonagueren la vianda e l'establiment de dins, e grans res de les gens de Ffransa qui eran molt prop d'aquí. E viu que no-s podien tenir, féu despoblar la vila e manà a les gens que se'n anassen a Gerona. E puxs féu metre foch a la vila.

E·l rey En Pere, ab lo comte d'Enpuries e ab sos cavallers, anà-sse'n a Castayó de Empuries. E aquí lo comte viu e conech que, si aquí sa aturaven, que eren perduts, per ço com les gens de la vila eran en voluntat que, mantinent que·l rey de Ffransa vengués, que li obririen les portas e-s ratrien a ell. E axí lo rey e·l compte pensaren-se'n de exir, e vengren-se'n a Gerona.

XXII. Con lo rey En Pere liurà la ciutat de Gerona a·N Ramon Folch, que la gordàs ab cavallers e ab sirvens, e·l rey En Pere vench-se'n en Barsalona. E après lo rey de Ffransa vench a la ciutat de Gerona e assejà-la de totes parts⁵⁷

E·l rey En Pere liurà la ciutat de Gerona a·N Ramon Folch, que la gordàs ab ·C· cavallers e ab ·CCCC· bons sirvents, sens altra gent de la ciutat. E puxs féu manament als ciutadans de la ciutat, que se'n exísen e que se'n anassen. E axí les gens de la ciutat, la major pertida, si nó bonas gens d'armes, exiren de la ciutat e se'n anaren en Barsalona e en altres loch. E tal ere rich e honrat qui adonchs fo pobre e freturós, per tal com los cavallers e los sirvents los robaven e los tollien tot quant havien, que dehien que més valia que ells ho haguessen que si·ls francesos ho havien. E puxs assò fet, lo rey En Pere vench-se'n a la ciutat de Barsalona.

E·l rey de Ffranse, ab totes ses osts, vench-se'n a Gerona e assetjà-la de totes parts, e combaté-la molt fortment, mas ceyls de la ciutat sa combatien molt fortment e valent, e fayien gran dan als de ffors. E puxs los de ffors faeran una gata molt gran, e acostaren-la al mur per esvayir lo mur e per fer cava. E com vench una nit, les gens de la ciutat acordadament exiren de ffora, per una porta pocha qui era prop de la gata, e cascun portava una falla cremant en la mà e un vaxellat de oli en l'altre mà. E, axí com exien, gitaven l'oli sobre la gata, e gitaven-los allà del foch de sobre, e de la altra part astaven molts ballestes sobre·ls murs, qui trayhien als de ffors, que no s'acostassen a la gent, sí que·l foch se pres ten fort, que anch no-y pogren dar consel tro que fo cremada. E puxs los da dins tornaren-se'n en la ciutat segurament e salva.

56. *ms.* e la terra de Empurda *repetit dues vegades, la segona és eborrada.*

57. Desclot en parla als caps. 153, 156, 160-164, l'episodi de les gates és al cap. 162; tot i ser molt més resumit, el capítol té detalls i impressions absents a Desclot.

E los cavallers e los sirvens fayhien tots jorn exidas en la ost, e fayhien gran dan als francesos e se'n tornaven en la ciutat sans e saus. Mas de jorn nuyt hom no paria als murs, si donques batalla no·y hagués, ne paria que null hom hagués en la ciutat, que de jorn dormien e raposaven. E la nuyt astaven tots per los murs, e goytaven e cridaven e fayien ten gran brugit que semblava que tot lo món abissà's, sí que·ls francesos de la ost no podien la nuyt dormir, e dehien que assò no eren gens, ans eran diables d'infern, qui de jorn no parien e de nits manaven aytal brugit.

XXIII. Con lo rey de Ffransa féu venir al port de Sent Ffaliu ·CL· galeas e tarides⁵⁸, e maseren foch al monastir e a tota la vila⁵⁹

E lo rey de Ffransa féu venir al port de Sent Ffaliu, qui es luny de Gerona ·II· leguas, ·CL· galeas e tarides armades, sí que masseren foch al monastir e a tota la vila. E totes les gens de la terra fugiren, e s'amagaren per les muntanyes e per los boschs. Puxs, a poch de dies, lo almirayl de la armada del rey de Ffranse féu cridar per la terra que totes les gens qui eren fuytes venguessen salves e sagures, e, si no havien que menjar, que ell los en daria. E les mesquines de gens pobres, qui saberen assò, tornaren-ne bé ·CC· a Sent Ffaliu, entre hòmens e fembras e infans, e, quant foren venguts, prazeren-los tots e maseren-los tots en un alberch, e puxs maseren-hi foch e aquí cremaren tots.

XXIV. Con lo rey En Pere d'Aragó féu armar⁶⁰ en Barsalona ·XI· galeas, e se'n anaren a Ayguas Mortes, o là on trobassen lo navili del rey de Ffransa, e con hagueren batala ab ·XXV· galeas del rey de Ffransa e les desbarataran e praseren l'almirayl⁶¹

Mentre que·ls ffrancesos tenien en aytal tribulació la terra e fayien molt de grans crueltats, qui desplayien molt a Déu Totpoderós, lo senyor rey En Pere asta-

58. *index* tarides armades.

59. Desclot no en parla, tot donar-nos la presència de la flota francesa a Sant Feliu de Guíxols, mentre sí que en recorden la destrucció les GCB III, 83; el capítol és copiat per Muntaner: "Sí que l'almirall del rei de França, con fo a Sant Feliu, trobà que tota la gent era fuita per les muntanyes, e féu cridar que tothom qui fos de Sent Feliu ne de tota l'encontrada, qui volgués almoina, que vengués, que ell la li faria. E les gens mesquines e els pobres e infants vengren a Sant Feliu molts; e con foren aquí, e l'almirall veé que no en venien més, féu metre aquesta gent en cases, que dix que els daria almoina; e con foren en les cases, féu-hi metre foc, e cramà'ls tots. Veus l'almoina quina la los féu" (I, 202-203).

60. *ms.* feu venir al port de sent ffaliu armar, *de* venir a ffaliu *esborrat*.

61. Correspon al cap. 158 de Desclot.

va en Barsalona, e astablia e ordonava sa terra al mils que podia. Mas tota fiansa e son poder donà a Déu, e totes les suas gens atrassí, e pregaven-lo die e nuyt que Ell fos lur batayer, e a la fi si fo, baneyt ne sie Ell.

En aquella saó lo rey En Pere féu armar ·XI· galeas en la ciutat de Barsalona, de les quals fo almirayl En Ramon Marquet e En Berenguer Mayol, ciutedans de Barsalona. Les galeas pertiren de Barsalona per anar en Ayguas Mortes, o là on trobassen navili del rey de Ffransa, qui vengués ab vianda ne ab altres cosas a la ost. E com foren en la mar de Sant Ffaliu, trobaren un gran leny de janovesos e de proensals, qui era exit de Sent Ffaliu, en què havie molts fransesos qui se'n tornaven en Ayguas Mortas, los quals moriren tots, mes, ans los demanaran quines noves sabien, e ells dixeren que a Rosses havie ·XXV· galeas molt riquement armadas de tota la flor de la ost⁶², qui gordaven aquella mar per raó del navili qui portaven la vianda en la ost.

E mantinent, assò entès, axí com a hòmens de gran cor e de gran voluntat, anaren-se'n a les Medas de Torrella de Muntgrí, e aquí mengaren e reffrescaren, e assò fo en la ora de despertada. E puxs pertiren d'aquí e bateren de rems, e entraren-se'n al golff de Rosas, on eran les ·XXV· galeas del rey de Ffransa, e com ceviles del rey de Ffransa⁶³ vaeren venir les galeas del rey d'Aragó, qui no eran mas ·XI·, pensaren-sa que venguessen per so que·s massesen en lur poder, mas emperò armaran-sa molt bé, e s'aperellaren de moltes armes que havien e molt arnès. E exiren-los a carere, e los cathalans vengueren armats e apparellats de ffarir. E assò fo ves ora de vespres, e mantinent anaren-se'n ffarir, sí que cascuna galea del rey d'Aragó tenie entorn duas o tres galeas d'aquellas.⁶⁴

XXV. Con ·XL· galeas del rey de Ffransa encalsaran les XI-galeas del rey d'Aragó e no les aconsaquiren

XXVI. Con lo rey de Ffransa fo molt irat, com sabé que les suas galeas eran estades desbaratades, e féu armar ·XXV· galeras de la flor de la sua armada per venir a Barsalona

XXVII. Con les galeas de Barsalona, ab aquellas que En Roger de Loria amenà de Sicilia, praseran ·XV· galeas del rey de Ffransa, axí com assí ohirets⁶⁵

62. Vg. Desclot: "havia triades de la sua armade XXIII-cosos de galeras, en les quals havia mesa tota la flor de la sua armada" (V, 65).

63. *ms.* del ffransa rey de ffransa, *amb el primer ffransa esborrat*.

64. Lanònim cronista confirma que la batalla va tenir lloc al golf de Roses, vg. Coll V, 68-69. Aquí s'acaba el text.

65. Aquests dos capítols corresponen al cap. 166 de Desclot.

XXVIII. *Con les galeas foren tornades a Barsalona, e En Roger de Luria perlà ab lo rey En Pere del fet de miser Alaymo, axí com assí ouhivets*⁶⁶

XXIX. *Con en la ost del rey de Ffransa vench veu que les lurs galeas havien desbaratades aquellas del rey d'Aragó, e faeren grans convits e dons, e puxs saberen lo contrari e foren molt dolents*⁶⁷

XXX. *Con lo rey Ffaliu de Ffransa, ab ses osts, sa partí de Cathalunya*⁶⁸

BIBLIOGRAFIA

FONTS

- Bartholomeo da Neocastro, *Historia Sicula*, aa. 1250-1293, a cura di Giuseppe Paladino, Bologna 1921, RIS ns XIII,3.
- Bernat Desclot, *Crònica*, ed. Miquel Coll i Alentorn, 5 vols., ENC, Barcelona 1949-1951.
- Crònica de San Juan de la Peña*, version latina, ed. A. Ubieto Arteta, Textos Medievales, València 1961.
- Crònica de San Juan de la Peña*, version aragonesa, ed. C. Orcastegui Gros, Institución Fernando el Católico, Zaragoza 1985.
- Crònica General de Pere III el Cerimoniós*, versió catalana, ed. A. Soberanas, Alpha, Barcelona 1961.
- Gesta Comitum Barchinonesium*, ed. L. Barrahu Dihigo - J. Massó Muntaner, IEC, Barcelona 1925.
- Giovanni Villani, *Nuova Cronica*, ed. G. Porta, 3 vols., Fondazione Pietro Bembo/Guanda, Parma 1990-1991.
- Jaume I, *Libre dels fets*, ed. Jordi Bruguera, 2 vols. ENC, Barcelona 1991.
- Pere III, *Chronique*, ed. Amadeu Pagès, Privat-Didier, Toulouse-Paris 1941.
- Ramon Muntaner, *Crònica*, a cura de Marina Gustà, 2 vols., MOLC, edicions 62, Barcelona 1979.

66. Aparentment aquest capítol no troba correspondència a Desclot.

67. Desclot, al cap. 166 només ens explica la desesperació dels francesos.

68. Hauria de correspondre als capítols finals de Desclot, almenys al 167, tot i que no queda clar si la narració es tancava amb la retirada dels francesos, pel setembre de 1285, si parlava de la mort del rei Felip el 5 d'octubre i també de la del rei Pere, el 10/11 de novembre de 1285.

ESTUDIS

- Bisson 1990: T.N. Bisson, "Unheroed Pasts: History and Commemoration in South Frankland before the Albigensian Crusades", *Speculum* 65, 1990, 281-308.
- Cingolani 2000: S.M. Cingolani, "Memòria i estratègies comunicatives al 'Llibre del rei Jaume I'", *Revista de Catalunya*, nova etapa 154, setembre 2000, 111-141.
- Cingolani en premsa a: S.M. Cingolani, "Historiografia catalana al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 2. **Llibre de l'infant En Pere*", *Caplletra*, en premsa.
- Cingolani en premsa b: S.M. Cingolani, "Historiografia catalana al temps Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 3. *Gesta Comitum Barchinonensium IV*", *Llengua & Literatura*, en premsa.
- Cingolani en premsa c: S.M. Cingolani, "Historiografia catalana al temps Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 4. *Llibre del rei Pere*", en premsa.
- Coll 1991: M. Coll i Alentorn, *Historiografia*, Curial/PAM, Barcelona 1991 (Obres I).
- Coll 1993: M. Coll i Alentorn, *Llegendari*, Curial/PAM, Barcelona 1993 (Obres IV).
- Hillgarth 1992-93: J.N. Hillgarth, "La personalitat política i cultural de Pere III a través de la seva crònica", *Llengua & Literatura* 5, 1992-93, 7-102.
- Rubió 1987: J. Rubió i Balaguer, *Historia i historiografia*, PAM, Barcelona 1987 (Obres VI).
- Soldevila 1915-16: F. Soldevila, "Pere II el Gran: el desafiament amb Carles d'Anjou", *Estudis Universitaris Catalans* 9, 1915-16, 123-172.
- Soldevila 1971: F. Soldevila, *Les Quatre Grans Cròniques*, Selecta, Barcelona 1971.